

Щербина Л. Ф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, кандидат психологічних наук, асистент кафедри психодіагностики та клінічної психології

ФІЛОСОФСЬКА, НАУКОВА ТА ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ ПСИХОТЕРАПЕВТІВ

Подано аналіз усвідомлюваного психотерапевтами впливу філософських, наукових та релігійно-духовних систем на здійснення ними фахової діяльності. Отримано результати, які доводять, що у системі галузей знань, які слугують метатеоретичним каркасом мислення психотерапевта, провідну роль відіграє філософія. Предметні наукові галузі мають специфічне значення залежно від психотерапевтичного підходу.

Ключові слова: психотерапевт, метатеоретичний рівень знання, філософія, наука, духовно-релігійна система

Представлен анализ осознаваемого психотерапевтами влияния философских, научных и религиозно-духовных систем на осуществление ими профессиональной деятельности. Получены результаты, доказывающие, что в системе отраслей знания, служащих метатеоретическим каркасом мышления психотерапевта, ведущую роль играет философия. Предметные научные отрасли имеют специфическое значение в зависимости от психотерапевтического подхода.

Ключевые слова: психотерапевт, метатеоретический уровень знания, философия, наука, духовно-религиозная система

The analysis of perceived by psychotherapists influence of philosophical, scientific and religious and spiritual systems to perform their professional activities is presented. The results, which prove that the system of disciplines that serve meta-theoretical frame thinking therapist, role playing philosophy are received. Subject scientific fields have a specific value depending on the psychotherapeutic approach.

Keywords: therapist, meta-theoretical level of knowledge, philosophy, science, spiritual and religious system

Актуальність дослідження. Певні положення філософських, наукових та релігійних систем є метатеоретичними орієнтирами для організації процесу мислення, джерелами метатеоретичного мислення психотерапевта. Ці положення часто здійснюють визначальний вплив на перебіг розумової діяльності фахівця протягом професійної взаємодії з клієнтом. Залишаючись важливим чинником, цей вплив є малопомітним або ж зовсім неусвідомлюваним. Вивчення змісту метатеоретичного рівня знання психотерапевта має сприяти кращому розумінню та використанню його внутрішньо-психологічних ресурсів у розв'язанні завдань якісної фахової допомоги клієнту.

Метою даної статті є дослідження філософської, наукової та духовно-релігійної орієнтації психотерапевтів, що є причіниками різних психотерапевтичних підходів.

Наука та релігія не виключають одна одну, навіть пов'язані одна з одною. Н. А. Магазаник [3] доводить, що монотеїзм є першим поясненням цілісності світу та його логічної організації, взаємозв'язку всього зі всім та вбачання всезагальних законів. А саме встановленням цих законів і займається наука. Для визначення наукової та духовно-релігійної орієнтації досліджуваних було використано їх відповіді на такі питання анкети:

1) Положення яких наук, окрім психології та психіатрії, допомагають Вам у практиці психотерапії?

2) Яка з релігійних систем Вам ближча не за фактом належності до неї, а за духом?

Перше питання було сформульовано саме таким чином, оскільки метою було знайти *метатеоретичні* орієнтири у професійній діяльності психотерапевта. Тому психологія та психіатрія виключені із списку потенційних наук – «кандидатів» на називання опорних наук.

Таблиця 1 - Зв'язок усвідомленого впливу галузей наукових знань із теоретичною орієнтацією психотерапевтів

Галузь знань		Медичні психотерапевти		Екзистенціальні психотерапевти		Когнітивно-біхевіоральні психотерапевти		Гуманістичні психотерапевти		Психоаналітичні психотерапевти		Всього
		абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	
Філософія	абс.	21	33,9	27	51,9	24	35,8	25	65,8	24	46,2	121
	%	17,4		22,3		19,8		20,7		19,8		100
Міфологія	абс.	-	0,0	15	28,8	-	0,0	1	2,6	16	30,9	32
	%	0,0		46,9		0,0		3,1		50,0		100
Логіка	абс.	5	8,1	1	1,9	21	31,3	-	0,0	-	0,0	27
	%	18,5		3,7		77,8		0,0		0,0		100
Біологія	абс.	9	14,5	-	0,0	10	14,9	-	0,0	6	11,5	25
	%	36,0		0,0		40,0		0,0		24,0		100
Медицина	абс.	19	30,6	-	0,0	-	0,0	-	0,0	2	3,8	21
	%	90,5		0,0		0,0		0,0		9,5		100
Літературознавство	абс.	-	0,0	4	7,7	1	1,5	5	13,2	2	3,8	12
	%	0,0		33,3		8,3		41,7		16,7		100
Філологія	абс.	-	0,0	2	3,9	3	4,5	4	10,5	-	0,0	9
	%	0,0		22,2		33,3		44,5		0,0		100
Історія	абс.	1	1,6	2	3,9	-	0,0	2	5,3	2	3,8	7
	%	14,2		28,6		0,0		28,6		28,6		100
Математика	абс.	2	3,2	-	0,0	4	6,0	-	0,0	-	0,0	6
	%	33,3		0,0		66,7		0,0		0,0		100
Нейрофізіологія	абс.	4	6,5	-	0,0	1	1,5	-	0,0	-	0,0	5
	%	80,0		0,0		20,0		0,0		0,0		100
Фізика	абс.	1	1,6	1	1,9	1	1,5	1	2,6	-	0,0	4
	%	25,0		25,0		25,0		25,0		0,0		100
Педагогіка	абс.	-	0,0	-	0,0	2	3,0	-	0,0	-	0,0	2
	%	0,0		0,0		100,0		0,0		0,0		100
Всього		62	100,0	52	100,0	67	100,0	38	100,0	52	100,0	271

Примітка. абс. - абсолютне значення.

Отже, почнемо з аналізу орієнтації психотерапевтів на науковій галузі. Нижче наведено дані про усвідомлення сучасними вітчизняними психотерапевтами впливу положень тієї чи іншої науки на здійснення ними психотерапевтичної допомоги (табл. 1). Подано абсолютні та відносні показники кількості називань тієї чи іншої галузі наукових знань прихильниками психотерапевтичних підходів, представлених у дослідженні. При цьому відсоткові показники у *стовпцях* демонструють частку називань даної наукової галузі представниками даного психотерапевтичного підходу відносно називань усіх наукових галузей представниками цього психотерапевтичного підходу. Відсоткові ж показники у *рядках* показують частку називань даної наукової галузі представниками даного психотерапевтичного підходу відносно називань цієї наукової галузі представниками усіх психотерапевтичних підходів.

Як бачимо, найбільший відсоток відповідей включає до складу наук, які допомагають у практиці психотерапії, філософію (44,6 %). На другому й третьому місцях – міфологія та логіка (відповідно 11,8 % та 10,0%). Далі слідує інші науки, відсоток згадування яких менше 10.

Отримані дані свідчать, що філософія займає деяке особливе місце у системі наук, що слугують позапсихологічним (метатеоретичним) каркасом мислення психотерапевта. Строго кажучи, філософія – це не «одна з» в ряду наук, це наука про всезагальне, жодна інша наука цим не займається. Також важливими для створення такого каркасу є міфологія та логіка.

Отримані дані підтверджують висновки, зроблені у результаті теоретичного аналізу, про першочергове значення для організації мислення психотерапевта філософії та логіки як її складової [2]. Орієнтація на предметні наукові системи знань є менш істотною.

Важливо також проаналізувати характер розподілу виборів досліджуваних в залежності від теоретичної орієнтації (психотерапевтичного підходу, модальності). Адже навіть при умоглядному аналізі зрозуміло, що така залежність є. Таке припущення підтверджують і дані, наведені у літературних джерелах. Зокрема, О. Ф. Бондаренко [1] зазначає, що «в основі будь-якого із сучасних підходів психологічного консультування та психотерапії явно чи неявно закладена досить визначена філософська, методологічна та, глибше, релігійна традиція».

Він робить висновок про те, що класичний психоаналіз З. Фрейда асоціюється із іудейсько-християнською, зокрема – католицькою традицією, а в методологічному плані сходиться до філософії Е. Маха, сцієнтистського варіанту суб'єктивного ідеалізму Д. Юма та Дж. Берклі, згідно з якою саме чуттєве відображення формує структуру людського досвіду. Основні міфологеми та ідеологеми цієї школи психотерапії пов'язані із католицькою традицією.

Так, Едипів комплекс, на думку автора, «виростає» із структури Святого сімейства з умовою наслідування майна після смерті голови сімейства не його вдовою, як це прийнято у православної традиції, а первістком чоловічої статі. Ідея чистилища теж знайшла своє відображення у класичному психоаналізі: його аналогом є власне психоаналітична процедура. Адлеріанський підхід з його центральними поняттями комплексу меншовартості та механізмами компенсації та гіперкомпенсації автор пов'язує із популярною на той час у науці ідеєю гомеостазу, а юнгіанський підхід бачить як результат роздроблення «ідеї Абсолюту як верховної детермінанти на безліч утворень, яким Карл Юнг дав

узагальнене ім'я «архетип» і присвоїв різні найменування на кшталт численних божків дохристиянської віри». Методологічною ж основою цих відгалужень психодинамічної терапії, на думку О. Ф. Бондаренко, є картезіанство.

Поведінковий напрям психотерапії автор пов'язує із строгими канонами класичної науки: цей напрям являє собою яскравий зразок емпіричного пізнання, в якому головним методом є експеримент, а пояснювальним принципом – принцип редукції. Саме логічний позитивізм та емпіризм приводять до анімалізації розуміння людини.

Гуманістичний напрям О. Ф. Бондаренко розуміє як конституційований принципами, запозиченими із гештальт-психології «із її псевдопояснювальним ухилом у сучасну фізику» (принцип ізоморфізму), із гусерліанської філософії та ідей екзистенціалізму.

Із табл. 1 видно, що називання філософії є найчастішим для представників усіх психотерапевтичних напрямів, представлених у дослідженні. Надання ж переваги у виборах медицині характерне лише для цієї частини досліджуваних. Частка називань медицини прибічниками цього підходу серед представників інших підходів становить 90,5 %.

Отже, медицина усвідомлюється як впливова щодо здійснення психотерапії наукова галузь саме цими психотерапевтами, у той час як представники інших підходів взагалі не згадують названу галузь серед наук, що впливають на їхню професійну діяльність. Значною також серед виборів прихильників медичної моделі є частка виборів біології (14,5 %), що пояснюється, очевидно, як і найбільша частка виборів медицини, добрим знайомством психотерапевтів із даною галуззю знань.

У психотерапевтів гуманістичної, когнітивно-біхевіоральної та екзистенціальної теоретичної орієнтації частка виборів медицини у якості опорної наукової галузі нульова.

Для того, щоб краще зрозуміти вплив наукових галузей на професійну діяльність психотерапевта, зокрема – на його професійне мислення, розглянемо представленість виборів досліджуваними цих галузей спочатку загалом за вибіркою, а потім – окремо за психотерапевтичними напрямками.

Отже, більшість основної частини психотерапевтів, що досліджувались на другому – констатуючому – етапі, обрали у якості провідної наукової галузі, що допомагає їм у здійсненні фахової діяльності, філософію. Усі інші наукові галузі представлені у виборах психотерапевтів у істотно меншій кількості, що засвідчує провідне значення філософії у системі знань про людину та її стосунки зі світом.

А тепер поглянемо на специфіку вибору наукових галузей представниками різних психотерапевтичних напрямів: приступаючи до дослідження, ми припускали, що залежно від теоретичної орієнтації психотерапевтів їх вибори опорних наук будуть відрізнятися та відображати теоретичні бази психотерапевтичних підходів, у яких фахівці здійснюють професійну діяльність.

Представленість виборів галузей наукових знань у прибічників медичної психотерапії така (наукові галузі подано у порядку спадання кількості виборів): філософія (33,9%), медицина (30,6%), біологія (14,5%), логіка (8,1%), нейрофізіологія (6,5%). Інші галузі представлені значно меншою кількістю називань.

Прихильники екзистенціального напрямку усвідомлюють допомогу у здійсненні психотерапії, насамперед, знань із філософії (51,9%) та міфології (28,8%), причому частка філософії за виборами екзистенціальних психотерапевтів є другою за величиною серед усіх психотерапевтів, що увійшли до дослідницької вибірки.

У когнітивно-біхевіоральних психотерапевтів, крім філософії (35,8%), яка названа більшістю психотерапевтів кожного з психотерапевтичних підходів, відзначена значна частка виборів логіки (31,3%), а також біології (14,9%).

Прибічники гуманістичного підходу у якості галузей знання, що допомагають їм у здійсненні психотерапії, назвали, насамперед, філософію (65,8 %), літературознавство (13,2 %) та філологію (10,5 %), причому частка філософії за виборами гуманістичних психотерапевтів є найбільшою серед психотерапевтів, що увійшли до основної частини групи психотерапевтів. Частка виборів літературознавства та філології гуманістичними психотерапевтами також є найбільшою у структурі вибірки. Науки, названі прибічниками гуманістичного підходу, відображають світоглядні позиції, покладені в його теоретичний базис.

Прибічники психоаналітичного підходу у якості галузей знань, що допомагають їм у професійній діяльності, обрали, насамперед, філософію (46,2 %), міфологію (30,9 %) та біологію (11,5 %).

Отже, набір наук, на які психотерапевти спираються у професійній діяльності, є специфічним залежно від прихильності до того чи іншого психотерапевтичного підходу (теоретичної орієнтації).

А тепер перейдемо до аналізу духовно-релігійної орієнтації психотерапевтів. Нагадаємо, що психотерапевти назвали релігійні системи, які, як було сформульовано в питанні, близькі їм за духом. Зразу треба зауважити два важливих моменти. Перший – це семантика ідіоми «близький за духом»; другий – це розуміння феномену духовно-релігійної орієнтації чи прихильності до певної релігійної системи.

Отже, *перше зауваження*. Означення «близький за духом» може стосуватися людини, теорії, концепції, точки зору, тобто будь-якого аспекту життя, зовнішнього по відношенню до даної людини, але такого, що наділений певними властивостями. На одному із сучасних Інтернет-форумів (Ответы@Mail.Ru) знаходимо такі визначення людини, близької за духом: «дуже схожа на тебе внутрішнім змістом та досвідом, співнастроєна, та, хто розуміє майже без слів»; «той, хто мислить так, як я, має схожі життєві принципи, людина із одного соціального середовища, хто розуміє мене з півслова»; «той, хто став би діяти в даній ситуації так, як і я (однаковий спосіб розв'язання проблеми, однакове ставлення до цієї проблеми)»; та людина, яка «володіє тим набором духовних якостей, які для мене є необхідними»; «різний досвід та шляхи, але побачили все єдине». Ці визначення, дані не дослідниками у галузі семантики, а звичайними інтернет-користувачами, наведено для кращого розуміння семантичних відтінків цієї ідіоми у повсякденному вжитку.

І *друге зауваження*. Воно стосується вибору певної релігійної системи у відповіді на поставлене питання анкети. Зазначимо, що досліджувані відповідали не про власну належність до певної конфесії, певний варіант релігійного віросповідання, а саме про духовно-релігійну орієнтацію. Адже кожна релігійна система містить більш чи менш організований набір духовних постулатів та

принципів, які представлені у Новому Заповіті (християнство), чотирьох шляхетних істинах (буддизм), трьох скарбах (даосизм), заповідях Старого Завіту (іудаїзм), законах Віри (бахаїзм) тощо. У якості релігійної системи, яка є ближчою не за фактом належності до неї, а за духом, досліджувані розподілились наступним чином (табл. 2).

Таблиця 2 - Зв'язок прихильності до релігійної системи із теоретичною орієнтацією психотерапевта

Підхід Система		Медич-ний		Екзис-тенці-альний		Когні-тивно-біхевіо-ральни й		Гуманіс-тичний		Психо-аналітич-ний		Всього
		абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	
Буддизм	абс.	6	24,0	11	39,3	12	44,5	10	40,0	8	32,0	47
	%	12,8		23,4		25,5		21,3		17,0		100
Християнство	абс.	8	32,0	9	32,1	11	40,7	8	32,0	-	0,0	36
	%	22,2		25,0		30,6		22,2		0,0		100
Даосизм	абс.	5	20,0	7	25,0	2	7,4	5	20,0	-	0,0	19
	%	26,3		36,9		10,5		26,3		0,0		100
Іудаїзм	абс.	1	4,0	-	0,0	-	0,0	-	0,0	2	8,0	3
	%	33,3		0,0		0,0		0,0		66,7		100
Бахаїзм	абс.	1	4,0	-	0,0	1	3,7	-	0,0	-	0,0	2
	%	50,0		0,0		50,0		0,0		0,0		100
Жодна з існуючих	абс.	4	16,0	1	3,6	1	3,7	2	8,0	15	60,0	23
	%	17,4		4,3		4,3		8,7		65,3		100
Всього		25	100,0	28	100,0	27	100,0	25	100,0	25	100,0	130

Примітка. абс. – абсолютний показник кількості виборів.

Як бачимо, серед психотерапевтів найбільше прихильників буддистської релігійної системи (36,2 %). На другому місці за чисельністю знаходяться прихильники християнства (27,7 %), на третьому – даосизму (14,6 %). Прихильників інших релігійних систем набагато менше: іудаїзму – 2,3 %, бахаїзму – 1,5 % . Такий розподіл виявився дещо неочікуваним. Адже усі досліджувані психотерапевти живуть у християнській культурі, що складалася протягом багатьох віків. І логічно було б очікувати, що переважна більшість українських психотерапевтів виявить професійну прихильність саме до християнства. Така прихильність справді виявлена, однак, як бачимо, переважають вибори релігійної системи буддизму.

Цей факт дозволив висловити припущення, що ідеї буддизму певним чином пов'язані зі змістом та цілями професійної діяльності психотерапевта. Справді, ця релігійна система позбавлена засилля догматів та строгих приписів, є простою та доступною для розуміння. На відміну від релігій, у яких явно чи неявно закладено не лише світоглядні позиції, але й певні вимоги до поведінки та способу життя, у

буддизмі немає жорстких вимог та обмежень. Натомість філософія буддизму налаштовує на мирне співіснування зі світом та прийняття себе.

Для розуміння такого вибору психотерапевтів варто звернутись до аналізу типового емоційного та когнітивного контексту психотерапевтичної ситуації. Клієнт частіше за все приходиться за фаховою допомогою, будучи налаштованим на боротьбу: з собою, своїми симптомами, людьми зі свого оточення, з якими пов'язуються причини страждань, тощо. Його мислення перебігає за певною ригідною схемою, може включати автоматизми. У першу чергу, це стосується людей із невротичними розладами. Завдання психотерапевта – спочатку допомогти клієнту переспрямувати фокус уваги з боротьби на дослідження з метою повнішого розуміння психологічної ситуації та вирівнювання емоційного фону клієнта. Ідейна атмосфера буддизму споріднена із створенням відповідного психотерапевтичного контексту та відповідає розв'язанню цих завдань.

У той же час існуючі у багатьох інших релігійних системах приписи, як, скажімо, у християнстві чи, ще більше – в іудаїзмі можуть бачитися психотерапевтами як такі, що заважають розв'язанню цих завдань. З огляду на ці міркування, переважання виборів психотерапевтами буддизму не здається випадковим чи важко пояснюваним.

Бахаїзм, напевно, також можна віднести до «демократичних» релігійних систем, однак його вибір є найменшим. Очевидно, це пов'язано із відносною молодістю цієї релігійної системи та з меншою розповсюдженістю її ідей в нашій країні. Релігійна ж система християнства очікувано набрала багато виборів психотерапевтів у якості опорної для здійснення професійної діяльності, оскільки її ідеї були й залишаються дороговказними як для клієнтів, так і психотерапевтів – вихідців із християнської культури.

Даосизм, який за виборами психотерапевтів, опинився на третьому місці, як і буддизм, містить принципи, які відповідають контексту психотерапії невротичної особистості. Це свідоме недіяння, якому саме в даосизмі приділяється особлива увага, прийняття плину подій та примирення з ним, акцент на інтуїтивному осягненні, а не на «взятті» усього розумом, до якого схильні люди з невротичними розладами.

Як видно із табл. 2, найбільше (32%) психотерапевтів, що представляють медичну модель, є прибічниками християнства; трохи менше (24%) – буддизму; майже стільки ж (20%) – даосизму. 16% не вважають себе прихильниками жодної релігійної системи. Ще по 4% представників цієї моделі поділяють ідеї іудаїзму та бахаїзму. Нагадаємо, що християнство – це релігія, позиції якої в Україні найсильніші та мають багатовікову історію. На відміну від інших релігій, представлених у виборах психотерапевтів (за виключенням іудаїзму), у ній передбачаються чіткі приписи. Можливо, саме тому частка медичних психотерапевтів, прихильних до християнства, більша, ніж частки цих психотерапевтів, прихильних до інших релігійних систем. Адже медична психотерапія базується на організації медичного впливу на пацієнта з допомогою прийнятих у цьому підході психотехнік.

Психотерапевти, орієнтовані на екзистенціальний підхід, більше прихильні до релігійних систем буддизму (39,3%), християнства (32,1%) та даосизму (25%). Невелика частина цих психотерапевтів (3,6%), тобто суттєво менше порівняно із представниками медичної моделі, не поділяють ідей жодної з релігійних систем.

Психотерапевти когнітивно-біхевіоральної теоретичної орієнтації найбільше прихильні до буддизму та християнства (відповідно 44,5% та 40,7%). Певна частина поділяє ідеї даосизму (7,4%) та бахаїзму (3,7%). 3,7% також не прихильні до жодної із існуючих релігійних систем. Найбільше прихильників буддизму та християнства і серед представників гуманістичної теоретичної орієнтації (відповідно 40% та 32%). Ще 20% прихильно ставляться до даосизму.

Немає прихильників християнства (0,0%) серед психоаналітиків. Серед них же – найбільше психотерапевтів, які не поділяють ідей жодної релігійної системи (65,3%).

Проаналізувавши дані, подані табл. 2, бачимо, що найменший «внесок» у загальний показник виборів психотерапевтами релігійної системи буддизму зробили представники медичної моделі психотерапії (12,8%) та психоаналітичної психотерапії (17,0%); найбільший – представники когнітивно-біхевіорального (25,5%); екзистенціального (23,4%) та гуманістичного (21,3%) підходів.

Продовжуючи аналіз впливу ідей, закладених у тих чи інших релігійних системах, на професійну діяльність психотерапевтів, розглянемо «внесок» представників кожної досліджуваної модальності психотерапії у загальний за вибіркою показник прихильності до релігійної системи християнства, яка знаходиться на другому місці після буддизму за духовно-релігійною прихильністю психотерапевтів.

Жоден психотерапевт, який використовує психоаналітичний підхід, не обрав християнство як релігійну систему, що є йому близькою за духом (0,0%). Найбільше виборів цієї системи продемонстрували представники когнітивно-біхевіорального напрямку (30,6%). Кількість виборів християнства у якості близької їм релігійної системи у представників інших напрямів приблизно однакова (25% – у екзистенціальних психотерапевтів та по 22% – у гуманістичних та медичних психотерапевтів).

Звернімось тепер до аналізу міри впливу на фахову діяльність психотерапевтів ідей релігійної системи даосизму. Цю систему, як і християнство, не обрав жодний представник психоаналітичного напрямку психотерапії (0,0%). Найбільше виборів релігійної системи даосизму як такої, ідеї якої допомагають у практиці психотерапії, – у представників екзистенціального підходу (36,9%). Медичні та гуманістичні психотерапевти обрали даосизм як близьку за духом релігійну систему порівну: по 26,3%. Нарешті, невисокий відсоток виборів (10,5%) «внесли» у загальний показник представники когнітивно-біхевіорального напрямку.

Звернімось до аналізу впливу ідей релігійної системи іудаїзму на фахову діяльність психотерапевта. Ця релігійна система виявилася близькою лише одному представнику медичної психотерапії (його вибір пояснює 33,3% від загальної кількості виборів іудаїзму) та двом представникам психоаналітичної психотерапії (відповідно 66,7%). Вона є передостанньою у переліку релігійних систем, обраних за кількістю прихильних до них психотерапевтів, що увійшли до дослідницької вибірки. Отже, релігійна система іудаїзму, порівняно з розглянутими вище системами християнства та буддизму, здійснює істотно менший вплив на формування метатеоретичного мислення основної частини досліджуваних психотерапевтів.

Останньою у цьому переліку є релігійна система бахаїзму. Частка її виборів психотерапевтами найменша. Як бачимо, ця релігійна система є близькою ще меншій кількості психотерапевтів: один із них є представником медичного підходу (50,0%), інший – когнітивно-біхевіорального (50,0%).

На цьому перелік названих психотерапевтами релігійних систем завершено. Однак залишилася ще одна категорія аналізу: це – негативні відповіді на питання про близькі за духом релігійні системи. Адже 17,7% психотерапевтів саме так відповіли на це питання. Отже, значна кількість досліджуваних не усвідомлює впливу ідей тієї чи іншої релігійної системи на процес та результати своєї фахової діяльності. Відтак у цієї частини психотерапевтів, очевидно, більш значущу роль у якості джерел метатеоретичного мислення відіграють наука та філософія. Можливо також, що вплив цих ідей цією частиною психотерапевтів не усвідомлюється.

Очевидною на діаграмі є значна перевага у структурі групи психотерапевтів, не прихильних до жодної релігійної системи, представників психоаналітичного підходу (65,3%). Цей результат є очікуваним, оскільки прихильність до будь-якої релігії суперечить світоглядним установкам та постулатам, покладеним в основу психоаналізу. Друге місце у ряду не прихильних до релігії належить психотерапевтам медичної моделі (17,4%). Природничу психологічну традицію, конкретизацією якої є даний підхід, пов'язана із запереченням релігійного світогляду. І хоча у «нових психотерапевтів» – психотерапевтів XXI століття – спостерігаються певні зміни у ставленні до релігії, традиція, очевидно, суттєво впливає на світоглядні позиції психотерапевтів і сьогодні. 9% у структурі цієї групи психотерапевтів належить гуманістичним та по 4% - екзистенціальним і когнітивно-біхевіоральним психотерапевтам.

Висновки.

* Філософія, наука та релігія є витоками формування метатеоретичних знань та здійснення відповідного рівня мислення психотерапевта.

* У системі галузей знань, що слугують позапсихологічним, метатеоретичним каркасом мислення психотерапевта, провідну роль відіграє філософія. Предметні наукові галузі мають специфічне значення для психотерапевтів того чи іншого напрямку.

* Серед релігійних систем джерелами для формування метатеоретичних знань та здійснення відповідного рівня мислення психотерапевта є, насамперед, буддизм, християнство та, меншою мірою, даосизм.

Метатеоретичну роль у здійсненні професійного мислення у залежності від теоретичної орієнтації відіграють:

- У прибічників медичної моделі психотерапії – філософія та наукові галузі медицина й біологія; релігійні системи християнство, буддизм та даосизм (наукові галузі та релігійні системи тут і надалі у висновках подано у порядку зменшення кількості їх вибору). Для приблизно шостої частини прибічників цієї моделі психотерапії жодна релігійна система не усвідомлюється як така, що впливає на їх професійну діяльність.

- У прибічників екзистенціального напрямку – філософія та міфологія (частка філософії за виборами екзистенціальних психотерапевтів є другою за величиною серед виборів усіх психотерапевтів); релігійні системи буддизм, християнство та даосизм.

• У прибічників когнітивно-біхевіорального напрямку – філософія та наукові галузі логіка й біологія; релігійні системи буддизм та християнство.

• У прибічників гуманістичного напрямку – філософія та наукові галузі літературознавство й філологія (частки філософії, літературознавства та філології за виборами гуманістичних психотерапевтів є найбільшими серед виборів усіх психотерапевтів); релігійні системи буддизм, християнство, а також даосизм.

• У прибічників психоаналітичного напрямку – філософія та наукові галузі міфологія й біологія. Жодна релігійна система у професійному мисленні більшості цих психотерапевтів не відіграє метатеоретичної ролі: зокрема, частка виборів психоаналітичними психотерапевтами християнства нульова – такі вибори відсутні, у той час як за виборами інших психотерапевтів ця частка є першою або другою за величиною.

Література

1. Бондаренко А. Ф. Понятийный тезаурус этического персонализма как русской традиции в психотерапии / А. Ф. Бондаренко // Журнал практикующего психолога. – Вып. 11. – 2005. – С. 39-48.
2. Щербина Л. Ф. Модель мета теоретичного мислення психотерапевта / Л. Ф. Щербина // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України : Проблеми сучасної психології / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онупрієвої. – Вип. 17. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – С. 773-782.
3. Магазаник Н. Библейский Авраам как отец науки. – Электронный научный семинар [Электронный ресурс]. – Режим доступа http://www.elektron2000.com/magazanik_0184.html.